ตอนที่ ๔

กรรม ๑๖

ในตอนนี้จะพูดถึงกรรม ๑๖ อย่าง เพื่อความเข้าใจในกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ก่อนที่จะชี้แจงกรรม ๑๖ อย่าง ว่ามีอะไรบ้าง เกี่ยวข้องกับชีวิตของเราอย่างไร ขอย้ำความเข้าใจในเบื้องต้นเสียก่อนว่า ตามหลักพระพุทธศาสนาของเรานั้น เราไม่เชื่ออำนาจดวงดาว ไม่เชื่ออำนาจพระเจ้า ไม่เชื่ออำนาจสิ่งภายนอกอื่นใด ว่าจะมาดลบันดาลชีวิตของเราให้สุข ให้ทุกข์ ให้เสื่อม ให้เจริญ ให้อายุสั้น ให้อายุยืน ให้เป็นอย่างโน้น ให้เป็นอย่างนี้ แต่เราเชื่อว่าสิ่งที่จะมาทำชีวิตเราให้เป็นอย่างโน้น เป็นอย่างนี้ได้ก็คือกรรมนั่นเอง ตัวกรรมที่เราทำไว้เอง เราจึงต้องเป็นไปตามกรรม ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า "กมฺมุนา วตฺตตี โลโก สัตวโลกย่อมเป็นไปตามกรรม"

กรรมนั้นจะต้องมีเจตนาจึงจะเป็นกรรมได้ หากไม่มีเจตนาจะไม่เป็นกรรม ไม่ว่ากรรมฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว ดังพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเรียกการกระทำที่มีความจงใจว่าเป็นตัวกรรม"

เกี่ยวกับกฎของกรรมนี้ มีบางคนสงสัยว่า ทำไมบางคนทำดีแล้วกลับไม่ได้ดี แต่กลับไปได้ชั่ว บางคนทำชั่วแล้วยังไม่ได้ชั่ว แต่กลับไปได้ดี ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุใด ดังนั้น ในตอนนี้จะชี้แจงให้ทราบว่ามันมีกรรม

อันใดกีดกันอยู่

ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจว่า คำว่า **"กรรม"** ในพุทธศาสนาเป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว ถ้าเป็นกรรมดีก็เรียกกุศลกรรม ถ้าเป็นกรรมชั่วก็เรียกอกุศลกรรม กรรมดีเป็นบุญ เรียกว่าบุญกรรม กรรมชั่วเป็นบาป เรียกว่าบาปกรรม

กรรมนั้นมีหลายระดับ เราจะต้องศึกษาให้เข้าใจเหมือนศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ พระพุทธเจ้าทรงแสดงกรรมไว้หลายระดับ ดังนั้น ในพุทธศาสนาก็ได้กล่าวถึงกรรมหลายชนิด เช่น

กรรม ๒ ชนิด คือ กุศลกรรม และอกุศลกรรม

กรรม ๖ ชนิด คือ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน, เป็นทายาทของกรรมหรือเป็นผู้รับผลของกรรม, มีกรรมเป็นกำเนิด, มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์, มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย, ทำสิ่งใดไว้จะดีหรือชั่วก็ตาม จะต้องได้รับผลของกรรมนั้น

กรรม ๑๒ อย่าง อย่างที่กล่าวมาแล้วในวันต้น คือกรรมที่ให้ผลตามกาล ๔ อย่าง กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ ๔ อย่าง กรรมที่ให้ผลตามลำดับ ๔ อย่าง

ในกรรม ๑๒ อย่าง มีอยู่หมวดหนึ่งซึ่งจะนำมาชี้แจงเพื่อเชื่อมกับกรรม ๑๖ อย่างในวันนี้ คือ **กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ หรือว่ากรรมให้ผลตามกิจ ๔ อย่าง** คือ

๑ ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด

๒ อุปัตถัมภกกรรม กรรมสนับสนุน

๓ อุปปีฬกกรรม กรรมบีบคั้น

๔ อุปฆาตกกรรม กรรมตัดรอน

กรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ จะให้ผลช้า ให้ผลเร็ว จะไม่ให้ผล หรือยังรอให้ผลอยู่ **ต้องขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย** ถ้าเหตุปัจจัยบริบูรณ์กรรมนี้ก็ให้ผล ถ้าเหตุปัจจัยไม่บริบูรณ์กรรมนี้ก็ไม่ให้ผล แต่มันจะรอให้ผลอยู่

อะไรคือเหตุปัจจัยที่จะเป็นแรงหนุนให้กรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ก่อผลขึ้น เพราะกรรมนั้นมีทั้งกุศลและอกุศล

ท่านกล่าวไว้ว่า เหตุปัจจัยที่เป็นตัวสนับสนุนให้ทั้งกรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ให้ผลนั้น มีอยู่ ๔ อย่างคือ

๑ คติ คือ ที่ไปเกิด

๒ อุปธิ คือ รูปร่าง

๓ กาล คือ ยุคหรือสมัยที่เกิด

๔ ปโยคะ คือ ความเพียรหรือความพยายาม

ขอให้ทำความเข้าใจเหตุปัจจัยทั้ง ๔ อย่างนี้ให้ชัด เพราะเหตุปัจจัย ๔ อย่างนี้เป็นตัวการที่ทำให้กรรมให้ผลช้าหรือให้ผลเร็ว หรือไม่ให้ผลในขณะนั้น

ข้อ ๑ คติ หมายถึง **ที่ไปเกิด** ภูมิที่ไปเกิด ถ้าคติดีก็ไปเกิดในสวรรค์หรือไปเกิดเป็นมนุษย์ ที่เรียกว่าสุคติ ถ้าคติไม่ดีก็จะเกิดในอบายภูมิ เช่น เกิดเป็นสัตว์นรก เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ที่เรียกว่าทุคติ

สุคติ แปลว่า ที่ไปเกิดดี ทุคติ แปลว่าที่ไปเกิดไม่ดี เพราะฉะนั้นเราจะได้คติอันใดก็แล้วแต่กรรมของเรา คตินี้คือที่ที่ต้องไปเกิด หรือภูมิที่เราไปเกิดนั่นเอง เป็นเหตุปัจจัยตัวหนุนอย่างหนึ่งที่ทำกรรมให้ผล หรือไม่ให้ผล

ข้อ ๒ อุปธิ หมายถึง **รูปร่างกาย** ถ้าอุปธิฝ่ายกุศล ก็มีรูปร่างสวยงาม สมบูรณ์ ไม่มีอวัยวะบกพร่อง แต่ถ้าอุปธิไม่ดี ก็มีรูปร่างกายไม่สมบูรณ์ ร่างกายบกพร่อง

ข้อ ๓ กาล คือ **ยุคหรือสมัยที่ไปเกิด** ถ้าเราเกิดในยุคที่ผู้ปกครองประกอบด้วยธรรม มีแต่คนดี พระเจ้าแผ่นดินทรงปกครองด้วยธรรม อย่างนี้เรียกว่ากาลที่ดี ถ้าเกิดในกาลหรือในยุคที่ไม่ดี เช่น เกิดในยุคที่ประชาชนไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม นักปกครองมีแต่ความเหี้ยมโหดมีแต่ความทารุณ เกิดในยุคที่ข้าวยากหมากแพง เดือดร้อนลำเค็ญ อย่างนี้เรียกว่ากาลที่ไปเกิดไม่ดี

ข้อ ๔ ปโยคะ หมายถึง **การกระทำหรือความเพียร** ถ้าเราเกิดมามีความขยันหมั่นเพียรก็หนุนให้กรรมที่เราทำไว้ได้ผลไวขึ้น แต่ถ้าเราเกิดมาไม่ขยันหมั่นเพียรก็ทำให้กรรมที่เราทำดีไว้ไม่ก่อผล กลับสนับสนุนกรรมชั่วให้ก่อผล

เพราะฉะนั้น เหตุปัจจัย ๔ อย่าง คือ (๑) **คติ** (๒) **อุปธิ** (๓) **กาล** (๔) **ปโยคะ** นับว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญ ทั้ง ๔ อย่างนี้มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ถ้าฝ่ายดีท่านเรียกว่าเป็น **สมบัติ** คือ **ความสมบูรณ์** ถ้าฝ่ายไม่ดีท่านเรียกว่า **วิบัติ** คือ **ความสูญเสีย** เพราะฉะนั้น เราแต่ละคนนี้จะเกิดมาได้สมบัติหรือได้วิบัติก็แล้วแต่กรรมของเราหนุนให้ได้รับ

ถ้าได้สมบัติ ต้องได้สมบัติทั้ง ๔ อย่าง คือ

๑ **คติสมบัติ ความสมบูรณ์ของคติที่ไปเกิด** เช่นเกิดในสวรรค์ เกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นี้เรียกว่าคติสมบัติ

๒ **อุปธิสมบัติ** คือ **มีร่างกายสมบูรณ์ อวัยวะสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง** เช่น รูปสวย รูปหล่อ รูปงาม นี้เรียกว่าอุปธิสมบัติ

๓ **กาลสมบัติ** คือ **เกิดยุคที่คนมีธรรม** เช่น เกิดในยุคพระพุทธเจ้า เกิดในยุคที่คำสอนของพระพุทธเจ้ายังอยู่ หรือในยุคที่ผู้ปกครองประกอบด้วยธรรม คนประพฤติธรรม ประพฤติดี อย่างนี้เรียกว่ากาลสมบัติ

๔ **ปโยคสมบัติ** คือ **เกิดมามีความขยันหมั่นเพียรประกอบแต่กรรมดี** อย่างผู้ให้ทาน รักษาศีล หรือเจริญภาวนา ก็แสดงว่ามีปโยคสมบัติ เรามาสร้างปโยคสมบัติขึ้น จะเป็นเหตุให้กรรมดีที่ทำไว้ก่อผลไวขึ้น เพราะมาสร้างปโยคสมบัติในทางที่ดี ปโยคะก็คือความเพียร หรือการกระทำดีนั่นเอง เป็นปโยคสมบัติ

เพราะฉะนั้น สมบัติมีอยู่ ๔ เป็นฝ่ายดี ซึ่งตรงข้ามกับวิบัติ วิบัติก็มี ๔ เหมือนกัน คือ

๑ **คติวิบัติ คือ เกิดมาเป็นคติวิบัติ** เช่น เกิดในอบาย คือเกิดในนรก เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือเกิดเป็นเปรต หรือเป็นอสุรกาย

๒ **อุปธิวิบัติ คือ เกิดมาร่างกายพิกลพิการ** ร่างกายบกพร่อง เช่น ตาบอด หูหนวก เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่าอุปธิวิบัติ

๓ **กาลวิบัติ คือ เกิดในยุคที่เดือดร้อน** ที่ลำเค็ญ ที่คนมีแต่ความทารุณ คนไม่มีศีลธรรม ผู้ปกครองขาดคุณธรรม อย่างนี้เรียกว่ากาลวิบัติ หรือเกิดในดินแดนที่แห้งแล้ง ในยุคที่เดือดร้อน

๔ **ปโยควิบัติ คือ ขี้เกียจ ไม่ทำความเพียร** ไม่ทำความดี หรือการกระทำของตน ทำในทางที่ชั่ว ทำในทางที่เสีย เรียกว่าการกระทำวิบัติ ปโยคะคือการกระทำ การกระทำวิบัติ ไปกระทำในทางชั่ว ไม่มีศีล ไม่มีธรรม อย่างนี้เรียกว่าปโยควิบัติ

ดังนั้น สมบัติก็มี ๔ วิบัติก็มี ๔ จึงรวมเป็น ๘ และกรรมนั้นก็มีทั้งกรรมฝ่ายดีและกรรมฝ่ายชั่ว เพราะฉะนั้น กรรมชั่วนั้นมีลักษณะ ๘ ประการ กรรมดีก็มีลักษณะอยู่ ๘ ประการ จึงรวมเป็นกรรม ๑๖ กรรมทั้ง* ๑๖ นี้คืออะไร จะชี้ให้ดู

พูดถึงกรรมชั่ว ๘ อย่างก่อน ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาพระอภิธรรมคืออรรถกถาวิภังค์ว่า

๑ บาปกรรมบางอย่างถูกคติสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล
๒ บาปกรรมบางอย่างถูกอุปธิสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล
๓ บาปกรรมบางอย่างถูกกาลสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล
๔ บาปกรรมบางอย่างถูกปโยคสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล
๕ บาปกรรมบางอย่างอาศัยคติวิบัติจึงให้ผล
๖ บาปกรรมบางอย่างอาศัยอุปธิวิบัติจึงให้ผล
๗ บาปกรรมบางอย่างอาศัยกาลวิบัติจึงให้ผล
๘ บาปกรรมบางอย่างอาศัยปโยควิบัติจึงให้ผล

---

* อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ชื่อมโนรถปูรณี ภาค หน้า ๑๔๑ และอรรถกถาวิภังค์ ข้อ ๘๔๐ หน้า ๔๕๘.

นี้ฝ่ายบาป ๘ อย่าง คืออาศัยสมบัติ ๔ อาศัยวิบัติ ๔ รวมเป็น ๘ ดังจะยกตัวอย่างให้ดู

ข้อที่ ๑ บาปกรรมบางอย่างถูกคติสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คืออย่างไร คือบางคนทำบาปไว้ ทำบาปมามาก แต่อาศัยที่ว่าเขาไปเกิดดีเสีย บาปกรรมตามเขาไม่ได้ ในคัมภีร์อรรถกถา ท่านยกตัวอย่างว่า มีชาวประมงคนหนึ่ง แกตกเบ็ดมาถึง ๕๐ ปี แต่ในช่วงปลายชีวิตแกได้ฟังธรรมจากพระมหาเถระองค์หนึ่ง ถึงไตรสรณาคมน์ ไตรสรณาคมน์นี้มีผลมาก อย่างที่เรากล่าวว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** เป็นต้น นี้อย่าคิดว่าไม่มีผล แต่มีผลมากเช่นกัน ไม่ใช่ปากว่าเฉย ๆ เมื่อถึงไตรสรณาคมน์ เมื่อแกถึงไตรสรณาคมน์ก็ได้บุญมาก ที่แกตกเบ็ดนั้น ความจริงแกก็ไม่ได้ทารุณมากเท่าไร เพราะแกทำมาหากินของแก แต่เมื่อแกมาถึงไตรสรณาคมน์ แกตายไปก็เกิดในสวรรค์ เมื่อไปเกิดในสวรรค์แล้ว บาปกรรมที่แกไปตกเบ็ดนั้นตามแกไปไม่ได้ เพราะมันเกิดดีเสียแล้ว จะให้ไปตกยากได้อย่างไร ชาวสวรรค์เขาไม่มีตกยาก เขามีแต่รุ่งเรือง บาปที่ทำไว้ไม่อาจจะให้ผลได้ เพราะไปเกิดในที่ดีเสียแล้ว เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า *บาปกรรมบางอย่างถูกคติสมบัติห้ามเสีย* ห้ามตรงไหน ห้ามกรรมที่เคยไปตกเบ็ดไว้ แต่ถ้าแกจุติลงมาจากสวรรค์เมื่อไร ทีนี้บาปนั้นจะตามให้ผลแกในตอนหลัง แต่ตอนนี้บาปกรรมถูกห้ามเสียแล้ว

เพราะฉะนั้น ในข้อที่ ๑ จึงกล่าวว่า “บาปกรรมบางอย่างถูกคติสมบัติห้ามเสีย” เพราะว่าเขาได้คติสมบัติ เขาเกิดในสวรรค์แล้ว บาปกรรมที่เขาตกเบ็ดไว้ตามเขาไม่ทัน แต่ว่าถ้าเขาจุติจากสวรรค์แล้วมันก็ตามมาทีหลัง แต่ที่ว่านี้ หมายถึงบาปกรรมบางอย่าง ไม่ใช่ทุกอย่าง อย่าคิดว่าทุกอย่าง

ข้อที่ ๒ บาปกรรมบางอย่างถูกอุปธิสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล เช่นบางคนทำชั่วเอาไว้เป็นกรรมชั่วบางอย่าง แต่เขาเกิดเป็นคนรูปงามรูปหล่อ เช่นบางคนเกิดมายากจนจริง เกิดมากับกรรมไม่ดีของเขาจึงยากจน แต่เขารูปสวย รูปหล่อ เพราะฉะนั้น เมื่อเขาได้อุปธิสมบัติ

อย่างนี้ แม้จะเป็นทาสรับใช้เขา แต่เนื่องจากรูปสวย รูปงาม รูปหล่อ นายจึงไม่ค่อยใช้งานมาก เพราะรูปร่างของเขาต้องใจนาย บางคนประกวดได้ตำแหน่งนางสาวไทย แม้อยู่ต่างจังหวัดแท้ ๆ เพราะรูปสวยรูปงาม ก็ได้รับยกย่องให้มีงานดี ให้มีอะไรดี ทั้ง ๆ ที่เขาทำกรรมไม่ดีไว้ เขาเกิดมาลำบาก แต่ว่ารูปร่างเขาดี เมื่อมีรูปร่างดีก็ได้งานดี ได้อะไรดี เพราะว่าอุปธิสมบัติห้ามกรรมชั่วของเขาไว้

ข้อที่ ๓ บาปกรรมบางอย่างถูกกาลสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือ คนบางคนทำชั่วบางอย่างไว้ เขาไปเกิดในยุคที่บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ผู้ปกครองประกอบด้วยธรรม เขาก็อยู่ดีมีความสุข เพราะไปเกิดในยุคนั้น ในยุคที่บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ในกาลที่รุ่งเรือง เช่น เกิดไปพบพระพุทธเจ้า พบพระพุทธศาสนา ก็บุญของเขา ทั้ง ๆ ที่กรรมชั่วบางอย่างของเขามีอยู่ แต่ตามเขาไม่ทันเวลานั้น เนื่องจากเขาไปได้กาลสมบัติที่ดี

ข้อที่ ๔ บาปกรรมบางอย่างถูกปโยคสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล ปโยคะนี้คือความเพียรหรือการกระทำที่ดี บางคนนั้นเกิดในตระกูลที่ยากจน ข้นแค้นลำบาก เพราะกรรมชั่วที่เคยทำไว้ แต่เขาขยันหมั่นเพียรตั้งใจศึกษาปฏิบัติ สร้างตัวด้วยความขยันหมั่นเพียรจริง ๆ เมื่อเขามีความขยันหมั่นเพียรมาก ความจนก็ลดน้อยลง เพราะความขยันหมั่นเพียรหรือปโยคะตัวนี้ห้ามไม่ให้กรรมชั่วติดตามเขามาได้ เพราะฉะนั้น ในข้อนี้ ท่านจึงกล่าวว่า บาปกรรมบางอย่างถูกปโยคสมบัติห้ามเสีย คือถูกความเพียร การกระทำที่ดีห้ามเสีย

ข้อที่ ๕ บาปกรรมบางอย่างอาศัยคติวิบัติจึงให้ผล เช่นบางคนทำกรรมชั่วไว้ พอไปเกิดเป็นสัตว์นรกก็ให้ผลทันที เพราะคติไม่ดีก็ทรมานทันทีเลย หรือเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ถูกฆ่า ถูกแทง ถูกทุบตี เพราะเขาไปได้คติวิบัติแล้วเหมาะพอดี

ข้อที่ ๖ บาปกรรมบางอย่างอาศัยอุปธิวิบัติจึงให้ผล คือเขาเกิดมารับกรรมที่ตนได้ทำไว้ เช่น มีโรคภัยไข้เจ็บหรืออวัยวะพิการ กรรมชั่วก็ยิ่งซ้ำเติมเขาเข้าไปอีก เพราะร่างกายไม่ดี ทำให้เขาได้เดือดร้อนลำบาก

ข้อที่ ๗ บาปกรรมบางอย่างอาศัยกาลวิบัติจึงให้ผล บางคนพอไปเกิดในยุคที่ข้าวยากหมากแพง ยุคที่พระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองไม่ประกอบด้วยธรรมก็ถูกทรมานยิ่งขึ้น หรือได้รับความเดือดร้อนยิ่งขึ้น บาปกรรมที่เขาทำไว้ก็ให้ผลทันทีที่เขาเกิดในยุคที่เป็นกาลวิบัติ

ข้อที่ ๘ บาปกรรมบางอย่างอาศัยปโยควิบัติจึงให้ผล ปโยควิบัติ คือ ความเพียร การกระทำ ถ้าทำชั่วทำไม่ดี กรรมที่ตัวเองเคยทำชั่วหนักอยู่แล้ว ก็ก่อทุกข์หนักเข้าไปอีก อย่างบางคนทั้งที่ตนเกิดมายากจนข้นแค้นแล้ว ยังยังทำชั่วเข้าอีก ยังกินเหล้าเมายาอีก ยังขี้เกียจอีก ดังนั้น บาปกรรมบางอย่างที่เขาเคยทำไว้ได้อาศัยปโยควิบัติจึงให้ผล ทำให้ผู้นั้นได้รับบาปกรรมนั้นได้ง่าย

กรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมดนั้น ๘ อย่าง นี้เป็นฝ่ายบาปกรรม

ต่อไปจะกล่าวถึงฝ่ายบุญหรือกุศลกรรม ฝ่ายบุญก็มี ๘ เหมือนกัน คือ

๑ กรรมดีบางอย่างถูกคติวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล
๒ กรรมดีบางอย่างถูกอุปธิวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล
๓ กรรมดีบางอย่างถูกกาลวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล
๔ กรรมดีบางอย่างถูกปโยควิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล
๕ กรรมดีบางอย่างอาศัยคติสมบัติจึงให้ผล
๖ กรรมดีบางอย่างอาศัยอุปธิสมบัติจึงให้ผล
๗ กรรมดีบางอย่างอาศัยกาลสมบัติจึงให้ผล
๘ กรรมดีบางอย่างอาศัยปโยคสมบัติจึงให้ผล

ในกรรมดี ๘ อย่างนี้ จะอธิบายเหตุผลของกรรมดีบางอย่างว่าทำไมจึงไม่ให้ผล และทำไมจึงให้ผล บางคนทำกรรมดี บางทีทำกรรมดีนั้นให้ผลทันที แต่บางทีกรรมดีนั้นยังไม่ให้ผล ทั้งนี้ ก็เพราะอาศัยเหตุปัจจัยคือสมบัติและวิบัตินั่นเอง

ข้อที่ ๑ กรรมดีบางอย่างถูกคติวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล ในคัมภีร์ท่านยกตัวอย่างว่าพระเจ้าอชาตศัตรู ผู้ทรงทำกรรมดีไว้มากเหมือนกัน นอกจากที่ทรงทำกรรมชั่วไว้ ถ้าพระองค์ไม่ทรงกระทำปิตุฆาต คือปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชบิดา พระองค์คงทรงอุบัติในสวรรค์แน่ แต่การฆ่าพ่อนี้บาปกรรมหนักเป็นเหตุให้พระองค์ต้องไปตกนรก เมื่อตกนรกแล้วกรรมดีที่พระองค์ทรงเคยทำไว้มาก เช่น ทรงอุปถัมภ์สังคายนาพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ทรงถึงพระรัตนตรัย ทรงฟังธรรม แต่บุญเหล่านั้นไม่อาจจะตามให้ผลได้เมื่อพระองค์ไปตกนรก เพราะไปเกิดอยู่ในนรกเสียแล้ว เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า กรรมดีบางอย่างถูกคติวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

ข้อที่ ๒ กรรมดีบางอย่างถูกอุปธิวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล เช่น บางคนเกิดเป็นลูกกษัตริย์ แต่ว่าตาบอดหรือบ้าใบ้ หรือหูหนวก ตามปกติก็ควรจะได้เป็นรัชทายาท แต่เนื่องจากว่ารูปร่างไม่สมประกอบเสียแล้ว จึงเป็นรัชทายาทไม่ได้ เพราะอุปธิวิบัติห้ามเสียแล้ว

ข้อที่ ๓ กรรมดีบางอย่างถูกกาลวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือ บางคนทำกรรมดีไว้มาก แต่เขากลับไปเกิดในยุคที่พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงตั้งอยู่ในธรรม ผู้ปกครองทารุณโหดร้าย หรือไปเกิดในยุคที่ข้าวยากหมากแพง กรรมดีที่เขาเคยกระทำให้ผลเขาไม่ได้ในช่วงนั้น เพราะเขาไปเกิดในกาลวิบัติเสียแล้ว กรรมดีมีอยู่ แต่ไม่ให้ผลในกาลนั้น

ข้อที่ ๔ กรรมดีบางอย่างถูกปโยควิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือ บางคนทำดีเอาไว้ในชาติปางก่อน แต่ในชาติปัจจุบันไม่ทำกรรมดี กลับมาทำชั่ว เช่นเป็นคนขี้เกียจไม่เอาการงาน แม้เขาเกิดมาเป็นมนุษย์ก็จริง

แต่เขาไม่ทำดีในปัจจุบัน เพราะฉะนั้น กรรมดีที่เขาเคยทำไว้ ถูกกรรมชั่วคือการกระทำในปัจจุบันห้ามผลกรรมดีในอดีตเสีย จึงไม่มีผล

ข้อที่ ๕ กรรมดีบางอย่างอาศัยคติสมบัติจึงให้ผล เช่น บางคนทำกรรมดีไว้ ทำให้เขาไปเกิดในสวรรค์ก็สุขและรุ่งเรืองทันที หรือเกิดมาเป็นมนุษย์ก็สุขและรุ่งเรืองทันที เพราะกรรมดีของเขาหนุนอยู่แล้ว

ข้อที่ ๖ กรรมดีบางอย่างอาศัยอุปธิสมบัติจึงให้ผล บางคนเกิดเป็นเทวดา มีรูปสวย มีความภูมิใจ ยิ่งมีความสุขมาก หรือเกิดเป็นมนุษย์ก็มีร่างกายสมบูรณ์ หัวก็ดี สมองแจ่มใส ผิวพรรณผ่องใส เขาได้อาศัยอุปธิสมบัติ ยิ่งหนุนเขามากขึ้น บางคนยิ่งมีสุขความเจริญเพิ่มขึ้นไปอีก

ข้อที่ ๗ กรรมดีบางอย่างอาศัยกาลสมบัติจึงให้ผล เช่น บางคนเกิดในยุคของพระพุทธเจ้า หรือยุคของคนที่มีศีลธรรม ผู้ปกครองดี เขาก็สุขรุ่งเรืองยิ่งขึ้น เพราะกรรมดีเขามีอยู่แล้ว

ข้อที่ ๘ กรรมดีบางอย่างอาศัยปโยคสมบัติ คือ อาศัยความเพียรจึงให้ผล เมื่อเขาเกิดมาเป็นมนุษย์หรือเกิดมาเป็นเทวดาและเขาทำดีตลอด เขาไม่ทำชั่ว กรรมดีก็หนุนเขาเต็มที่ เพราะเขาอาศัยปโยคสมบัติ

กรรมทั้ง ๑๖ ประการนี้ เป็นกรรมที่กล่าวไว้ค่อนข้างละเอียดในคัมภีร์อรรถกถาพระอภิธรรม และในอรรถกถาพระสูตร แต่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก พวกเราจึงไม่ค่อยได้ยินกันนัก แต่ก็ทำให้เราได้เห็นชัดว่ากรรมดีที่เราทำไว้ บางอย่างทำไมจึงไม่ให้ผล การที่มันยังไม่ให้ผลนั้นเพราะไปอาศัยวิบัติ ๔ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ห้ามเสีย หรือคนทำชั่วบางคน ทำไมจึงไม่ได้รับผล ก็เพราะไปอาศัยสมบัติ ๔ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ห้ามกรรมชั่วของเขาเสียจึงไม่ให้ผล และทำไมบางคนทำดีจึงได้ดีไว ก็เพราะเขาอาศัยสมบัติ ๔ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งหนุนเขา และทำไมบางคนทำชั่ว พอทำทันทีก็ได้ผลทันที ก็เพราะอาศัยวิบัติ ๔ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งหนุนเขา เขาจึงได้ผลไว **แต่กรรมที่เราทำไว้จะต้องให้ผล เพียงแต่จะเร็วหรือช้าเท่านั้นเอง**

นี้คือกฎแห่งกรรมอีกอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งกรรม เรียกว่า **กรรมวาที เป็นผู้กล่าวยืนยันกฎแห่งกรรม คือเชื่อกรรม** อย่างเรามาทำความดีในขณะนี้ ถ้าเทียบในกฎแห่งกรรม ๑๖ อย่างนั้นเทียบกับข้อไหน เทียบกับข้อปโยคสมบัติ คือเรามาทำกรรมดี เมื่อเรามาทำกรรมดี ถ้าบุญของเราที่ทำไว้แล้วมีอยู่มันก็หนุนเรายิ่ง ๆ ขึ้น ถ้าว่าบาปที่เราเคยทำมา บาปนั้นก็ลดน้อยลง เพราะกรรมดีนี้มันผลักบาปออก ผลักบาปไม่ให้เข้ามา คือมันกันบาปเอาไว้ **ปโยคะฝ่ายดีนี้มันหนุนบุญและผลักบาปออก**

เพราะฉะนั้น การเจริญภาวนาอย่างที่เราทั้งหลายมาปฏิบัติอยู่นี้ จะมีผลมากกว่าการให้ทาน กว่าการรักษาศีล เป็นกรรมที่เหนือกรรมโดยทั่วไปในฝ่ายดี และสามารถจะห้ามกรรมฝ่ายชั่วได้ดีด้วย

นี้คือกฎแห่งกรรม ๑๖ อย่างในพระพุทธศาสนา.